תלמוד בבלי · ראשונים · ריי״ף · מפרשים · הגהות הב״ח

הגהות הב"ח על ריי"ף סנהדרין

רבי יואל סירקיש [הב"ח]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

הגהות הב"ח על רי"ף סנהדרין

רבי יואל סירקיש [הב"ח]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/הגהות-הבח-על-ריף-סנהדרין/
הקובץ נוצר ב־19 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

דף א. 4
דף א: 4
דף ב. 4
דף ב: 4
דף ג. 5
דף ג: 5
דף ד. 6
דף ד: 7
דף ה. 8
דף ה: 8
דף ו. 9
דף ו: 9
דף ז. 10
דף ז: 11
דף ח. 11
דף ח: 11
דף ט. 12
דף ט: 13
דף י. 13
דף י: 14
דף יא. 15
דף יא: 17
דף יב. 19
דף יב: 21
דף יג. 23
דף יג: 23
דף יד. 24
דף יד: 25
דף טו. 26
דף טו: 27
דף טז. 28
דף טז: 29
דף יז. 30
דף יז: 30
דף יח. 32
דף יח: 33
דף יט. 34
דף יט: 36
דף כ. 36

דף א.

להו כצ"ל:
כלומר כצ"ל:
צ"ל לחבירו:
וכן כתבו המפרשים ז"ל לדעת כצ"ל:
נ"ב הוי:
נ"ב אע"ג:

דף א:

בי תרי כצ"ל:
מי כצ"ל (וניחא הגי'):
מריש כצ"ל:
ז"ל הרב הקדוש ז"ל בתשובה כצ"ל:

דף ב.

צ"ל ראו:
צ"ל ויהיבו:
נ"ב פירש:
נ"ב בע"ד:
צ"ל שמע:
נ"ב פירש:
נ"ב שמוע:
נ"ב ואחיך כצ"ל ותי' ואני נמחק:
נ"ב גרסי' בגמ' אמר וכו' הני בי תלת דייני דיתבי ואזיל שליחא דבי דינא ואמר מפומא דחד לא אמר כלום עד דאמר משמיה דכולהו. וה"מ בלא יומא דדינא אבל ביומא דדינא לית לן בה. פי' ואזיל וכו' ב"ד שלוחם כצ"ל:

דף ב:

נ"ב מבעל:
צ"ל בנפש:

דף ג.

בא על כצ"ל:
מאיזה כצ"ל:
הרא"ש הזכירו כצ"ל ותי' לא נמחק:
תיבת לא נמחק:
נ"ב אלא ודאי דאיירי בלא האמינו ולכן צריך רש"י לפרש כך משום:
צ"ל ר"ח ותי' כ"ח וז"ל נמחק:
לבד כצ"ל:

דף ג:

כאן צ"ל המשנה דלקמן זה פוסל וכו' עד מי מיסב עמהן ואח"כ צריך לה"ד גרסינן בגמ':
נ"ב לברר:
נ"ב אלא:
נ"ב התם:
דהני עדים לאו מכח עדים אחרינא קא אתו כצ"ל:
נ"ב שנו:
נ"ב הא בג' סגי ומשני ה"ק כשזה בורר וכו' וכצ"ל:
נ"ב נדון:
אחד ופוסל כל כצ"ל:
והולך לבית הועד אלא דקאמר מלוה כו' כצ"ל ותי' ודן בעירו נמחק:
נ"ב עדיו:
נ"ב סוגיית הגמ' זה בורר כו' ואפי' לוה מצי מעכב בתמיה והא אמר ר"א ל"ש אלא מלוה אבל לוה כופין אותו ודן בעירו. כדאמר ר' יוחנן בערכאות שבסוריא שנו ה"נ בערכאות שבסוריא שנו אבל מומחין לא ר"פ אמר אפי' תימא מומחין כגון בי דינא דר"ה ור"ח: זה פוסל דיינו כו' כל כמיניה דפסול דייניה א"ר יוחנן בערכאות שבסוריא שנו אבל מומחה לא כו' ופרש"י ה"נ בערכאות שבסוריא שנו שלא היו בקיאין בד"ת הלכך אפי' לוה מצי מעכב. ומדברי הרב נימוקי יוסף נראה שאינו מפרש כן אלא מה שאמרו ה"נ בערכאות שבסוריא שנו לא קאי אמתני' אלא אהא דאמר ר"א דכופין ללוה ודן בעירו דהיינו שהמלוה בעי ערכאות והלוה לא בעי אלא לילך לבית הועד שאינו אלא מקום קיבוץ חכמים ואינו בידוע שיהיו שם מומחין כופין ללוה שידון בעירו וה"ה כשהלוה בעי

לדון בעירו בפני ערכאות והמלוה בעי לילך לבית הועד כופין ללוה לילך אבל כשהלוה בעי מומחין שומעים ללוה ובהכי איירי מתני' דתנא זה בורר כו' דאיירי כשהלוה בעי מומחים ולפיכך אפי' לוה מצי לעכב וסיפא דתני זה פוסל דיינו וכו' איירי בערכאות ולא במומחין ובהכי אתי שפיר דקאמר ר' יוחנן למלתיה אסיפא דאלו לפרש"י הו"ל לר' יוחנן לפרש אריש דמתני' תחלה ותו יקשה כיון דרישא וסיפא תרווייהו איירי בערכאות הא תו למ"ל. אלא שלפי פירש הרב נ"י דוחק גדול לפרש ה"נ בערכאות שבסוריא שנו אדברי ר"א דשנו משמע דקאי אמשנתינו. ולפי דברי הרב נ"י צריך לפרש דברי ר"פ שאמר אפי' תימא במומחים דלא בא לחלוק אלא לפרש והיינו שבא לחדש שאפי' תימא דשניהם בעי מומחים אפ"ה מצי לוה לעכב וכגון שהיו ב' בתי דינין במקום א' ויכול הלוה לעכב לדון לפני הגדול משום דקא"ל מאי קא טרחנא לך אבל ודאי אם היה הגדול בעיר אחרת אין הלוה יכול לעכב מאחר שגם המלוה בעי מומחה לא מצי הלוה לעכב עליו לטרוח בכדי והשתא מוכרח אתה לפרש דכשהמלוה בעי ערכאות והלוה מומחה יכול הלוה לעכב עליו אפי' כשהמומחה בעיר אחרת דאל"כ מה כח מומחה יפה מן הערכאות ור"פ ור' יוחנן לא פליגי לענין דינא אלא לענין פירושא מימרא דר"א דלר"פ מימרא דר"א איירי דכשהלוה בעי מומחין ואפ"ה מצי המלוה לעכב לילך לבית הועד שהם גדולים מהם אבל הלוה אינו יכול לעכב לילך לפני הגדול אא"כ ישנו בעיר ולר' יוחנן מימרא דר"א איירי בערכאות ולהכי שומעים למלוה ולא ללוה אבל כשהלוה בעי מומחים שומעים ללוה אפי' לילך לעיר אחרת כיון דמלוה לא בעי אלא ערכאות ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי והכי מפרש הרב משם האחרונים כדברי שניהם ודו"ק:

נ"ב כלומר כדפי' לפי אוקימתא דר"פ ועי' במ"ש בסמוך:

נ"ב וכו':

אם כצ"ל:

נ"ב כל כמיני דפסיל דייניה וכו' כצ"ל:

דף ד.

נרא' לפע"ד דהגאון ה"ק דקנין בטעות הוא כו' כלומר גוזמא גדולה כל כך לקבל עליו קרוב או פסול כבי תרי דאיכא תרתי לריעותא אף הקנין בקבלת גוזמא גדול' כל כך אינו כלום ויש לקנין זה דין קנין בטעות דחוזר ולאו קנין טעות ממש קאמר דא"כ כי קבליה עליה בחד נמי נימא דקנין טעות הוא דרחמנא אמר לא יומתו גו' אל תשת רשע עד גו' אלא כדפרישי'. והשתא שפיר דחה האלפס דברי הגאון דהלא אין לך גוזמא גדולה ממי

שהוא פטור לגמרי ומאמין הבעל דבר עצמו ואפ"ה אין לאחר קנין כלום ואינו יכול לחזור בו ואע"פ דבההיא דבפ' שבועת העדות אפי' קנין לא בעי היינו דוקא כשהתנה עמו בשעת הלואה דאדעתא דהכי חייל עליה שעבודא אבל לאחר הלואה לא מהני תנאי זה אלא ע"י קנין מיהו ע"י קנין ודאי מהני כדאשכחן גבי ערב דבשעת מתן מעות משתעבד בלא קנין ולאחר מתן מעות משתעבד בקנין וה"נ דכוותא וכ"כ המרדכי שכך פי' רבינו מאיר דעת האלפסי ודברי' ברורין הן וכ"כ הטור בחו"מ סי' כ"ב ע"ש הרמ"ה ונסתלקו טענת הרא"ש בפסקיו שטען על דברי הגאון והאלפסי ע"ש:

נ"ב אינו אלא אם:

נ"ב כגון דקבליה עליה בחד הסכימו המפרשים ז"ל וכן פירש כצ"ל:

נ"ב דפ' יש נוחלין:

נ"ב איבעי' לן מי וכו' ולא מקני כצ"ל:

כאן הס"ד ואח"כ מה"ד ור' יוחנן אמר לאחר גמר דין מחלוק' פי' אבל קודם גמר דין ד"ה יכול לחזור בו כו' וכן אמר רבא וכו' אין יכול לחזור בו והיינו כרבנן:

נ"ב עיין בגמ' בפרש"י ותוס':

נ"ב וה"ה דודאי לא וכו':

ודנין כצ"ל:

נ"ב דלא:

דף ד:

כאן צ"ל הציון גמ' תניא וחכמי' אומרים ומה שנרשם לקמן אצל תיבת המשחק גמ' הוא בטעות:

נ"ב והא אנן תנן מלוה ברבית מלוה הבאה ברבית כו':

נ"ב דה"ל רשע והתורה אמרה אל תשת רשע עד כו':

מעבירו כצ"ל:

נ"ב הוא כצ"ל:

ואדם כצ"ל:

שמעבירו כצ"ל:

נ"ב הוא:

יתרתא כצ"ל:

נ"ב אמר רבא:

צ"ל ואכיל ברבית כפין נמי ושקיל ד' זוזי ומסהד כצ"ל:

נ"ב ומשמע שם וכו' וכן מדברי סמ"ג כצ"ל:
נ"ב ל"ש עם בניו:

דף ה.

עצמו הס"ד ואח"כ מלה"ד אין אדם:
דהכא כצ"ל:
נ"ב הוא:
דכיון כצ"ל:
נ"ב ומאי קשיא:
נ"ב וכן בתוס' פ"ק דב"מ דף ה:

דף ה:

נ"ב עני מרי:
נ"ב וכן גריס הרא"ש אבל לפי גירסת ספרים דידן אינו פסול אלא לאפוקי ע"ש:
נ"ב וכ"כ הרמב"ם בספ"י מה"ע וטעמייהו דדוקא הכא מורי היתרא ואומר כיון שאני עוסק במלאכתו מותר אני ליקח דבר מועט אבל כל שנגמרה אינו מורי היתר אלא דרך גנב הוא נוטל אבל גירסת ספרינו וגי' רש"י והיא גירסת הרא"ש והסמ"ג ובעל העיטור דדוקא שנגמרה מלאכתו דמשוי נפשיה כפועל וסבר לא קפיד אבל כשלא נגמרה מלאכתו דרך גניבה הוא נוטל ופסול:
נ"ב כתב הרא"ש זו היא גי' רב אלפס וגירסת ספרים שמתינהו רב פפא ופסלי ואכשרינהו רב הונא בריה דרי"ה ולהך גי' הלכתא כרב הונא דעבד עובדא וקא כשרינהו אבל לרב אלפס דגריס סבר רב הונא הלכתא כרב פפא ומסתברא כגי' הספרים דאין לפוסלן כיון שאנו יכולים למצוא להם טענת של זכות כדחזינן לעיל בגזלנים וחמסנים דמתחל' לא פסלי' כל זמן שיכלו למצוא להם צד של זכות עכ"ל וכתב הרב ב"י דאפשר דאף לדעת הרי"ף הלכתא כרב הונא דהא אותביה לרב פפא ואוקמי' והא דקאמר סבר אשכחן בתלמודא טובא כדקאמר סברוה וקבל הכי וכ"כ הריב"ש בסי' י"א דלדעת הרמב"ם הלכתא כרב הונא:
בדבר שנגמרה כצ"ל ותיבת שלא נמחק:
כלום כצ"ל:

נ"ב וכן פי' רש"י והיינו משום דלא גריס התם יצרו תקפו וממילא לדידן דקי"ל כאביי דלא בעינן רשע דחמס פסול הוא. ואפי' לפי גירסתם פסול הוא כמה שפסק הרי"ף דקי"ל כרב ששת באיסורי:

נ"ב אינו:

ומר כצ"ל:

דף ו.

לו כצ"ל:

כמה כצ"ל:

נ"ב וכה"ג כתב גם בעהמ"א:

נ"ב וכה"ג כ' גם הרמב"ן בס' המלחמות ע"ש:

במדרגה כצ"ל:

גי' הב"ח והא דלא תני:

נ"ב דפסקינן:

נ"ב כך פירושו כיון שאינו וכו' דאינו מוציא וכצ"ל:

תז"נ ונ"ב לא:

לקמן בגמ' ובפ' יש נוחלין כצ"ל והשאר נמחק:

נ"ב במתני' דפסל' שני בשני ושני בראשון וטפי לא וכו':

נ"ב לו:

נ"ב ובנים בעון אבות וכו':

נ"ב וכ"ש אבות להדדי:

נ"ב פירוש:

נ"ב בידיהם:

צ"ל כלל:

דף ו:

נ"ב קא:

נ"ב לפי:

בדכתב כצ"ל:

וכן גם הוא קרוב לו דבן גיסו כצ"ל:

חמותו כך אחי חמותו כצ"ל:

נ"ב וכבר האריך בזה הרמב"ן בספר המלחמות ע"ש:
נ"ב כל זה מדברי בעל המאור ע"ש:
נ"ב פירוש:
אין כצ"ל ותי' יש נמחק:

דף ז.

דקאמר כצ"ל:
דבעל כצ"ל:
נ"ב של אביו ואם מכחא דמתני' נפקא לן לבן דגיסו של אביו הוא ובנו וחתנו כ"ש שנאמר בגיסו עצמו דהוי פסול הוא כו':
נ"ב ס"א ועוד כד מעיינת בדברי גאון זה משכחת להו דסתרי אהדדי דקאמר בן בעל אחות אמו פסול לבעל אחות אמו שהוא גיסו של אביו הנה בן גיסו פסול לו והדר קאמר למדנו שבנו מאחות אשתו של זה כשר הוא הנה דבריו סותרין זה את זה ובודאי דבר שגגה הוא ואין לסמוך עליה. וכך מצאתי הנוסח' באלפסי ישן גם בעל המאור הזכיר זה והאריך וע"ש:
נ"ב על כתב ידו:
לאו וכו' דכשירה כצ"ל:
דאיתמסר כצ"ל:
נ"ב פירוש:
דסבר כצ"ל:
נ"ב ופשט לי':
נ"ב חד:
צ"ל והכלל:
צ"ל נקט:
נ"ב כלומר כאילו נשנו בפירוש במשנה שהנשים שלהם נאסר וע"י קדושי בעלים דודאי יש להם כלות כשם שיש להם חתנים ונאסרו הנשים ע"י חד קדושין:
נ"ב ר"ל בן גיסו לגיסו עצמו אבל בני גיסין אהדדי פשיטא דפסולין מה"ת כדאמר בנין להדדי מנ"ל כו':

דף ז:

כאן צ"ל ציון מתני' האוהב והשונא אוהב זה שושבינו שונא כל שלא דבר עמו ג' ימים באיבה כו' על כך וכאן צ"ל ציון גמ' ותי' וכו' נמחק:
כאן צ"ל ציון מתני' האוהב וכו' כגון שושבינו וכאן צ"ל ציון גמ':
צ"ל הלוה:
ששמעו עדים אתמול כצ"ל:
נ"ב עדים:
נ"ב אלא:
כאן צ"ל הציון מתני' שנים אומרים זכאי וא' אומר חייב זכאי כו' ותי' פטור נמחק:
משטה אני בך כצ"ל:
תיבת לאם נמחק:
משום כצ"ל:
וכדאסיקנא וכן נמי הלואה כצ"ל:
שהפירוש כצ"ל:

דף ח.

צ"ל אנן:
נ"ב ליה:
פרעתינהו כצ"ל:
אסי וכו' להא דרב אסי כצ"ל:
כנף ואייתינהו איהו כתבינן רבא אמר אפי' כנף ואייתי איהו לא כתבינן עד דאמר להו הוו עלי דייני כו' כצ"ל:
נ"ב איהו:
צ"ל שלוחם:
נ"ב נמי:
נ"ב סהדי:
נ"ב לעשות:
ידועים כצ"ל:

דף ח:

נ"ב אין וכו' ומר זוטרא אמר כותבין כצ"ל:

נ"ב ובמקום פלוני הן וכו' זה מעשה היה:
נ"ב ואח"כ היו וכו':
נ"ב באשר"י לא גריס הך בבא ולא זה על זה לא ברישא ולא בסיפא וכן נראה לכאורה דהיינו הך דקאמר לא זה את זה מ"מ אפשר ליישב קצת דזה את זה איירי בד"נ וזה על זה איירי אפי' בדיני ממונות והלשון משמע כן דזה את זה היינו לומר שהרי נוגע בעצמותו של זה נ"ל:
נ"ב וא' אומר זכאי כו':
והכי כצ"ל:
ליטלן כצ"ל:
צ"ל ונותנן:
והולכין כצ"ל:
נ"ב הוינא:
נ"ב וכו':
נ"ב אבל מלשון הרי"ף משמע שהלשון מוכיח שהיו שם ג' וכך מבואר ברמב"ם בפ"ז דטוען והוא פירש שני של רש"י בפ"ב דכתובות ע"ש:
צ"ל אין:
כאן צ"ל ציון מתני' ואח"כ היו מכניסין וכו':
נ"ב פירוש:

דף ט.

דברי רש"י מהופכין וכאן צלה"ד כל זמן וכו' עד שכנגדו ואח"כ צלה"ד ממשנה שאח"ז הבא ראיה וכו' עד חגורתו:
מצטרפין כצ"ל:
צ"ל הונא:
צ"ל דאשתא דאסהיד:
המלוה תובע וכו' כצ"ל ונ"ב פי' שהעדי' מעידים על הלואה אחת לכן תלינן ההכחשה בטעות' וכשרי' אבל בהלואה אחר הלואה אין העדים כשרים אא"כ שהתובע תובע שני מנין כמ"ש הוא עצמו לעיל בסמוך והרב בית יוסף לא ירד לדקדק בזה וכתב מה שכתב עיין בחו"מ סי' ל' ושם הארכתי בס"ד:
נ"ב לו:
זכותו כצ"ל:

נ"ב וכו':

דף ט:

נ"ב שק:
צ"ל עליו:
נ"ב דכיון:
דעל:
ולא כצ"ל:
לשבת כצ"ל:
ועיקר התקנה אינה אלא כצ"ל:
נ"ב ותימה הלא אסרו שם למיקבע זמנא בערב שבת:
בשעה דלא כצ"ל:
בב' כצ"ל:

דף י.

שטרי כצ"ל:
נ"ב הא דלא הביא הך תירוצא דר"ח דאמר ד"ת א' ד"מ וא' ד"נ בעי דרישה וחקירה אלא כדי שלא תנעול דלת כו' היינו משום דבריש פ"ק הביא להההיא סברא אבל תירוצא דרבא דמחלק בין דיני קנסות לדיני הודאות והלואות לא הביאו הרי"ף כל עיקר מאחר דבזמן כזה לא דיינינן דיני קנסות שהן מן התורה וק"ל:
במשאו כצ"ל:
הכתוב כצ"ל:
נ"ב דמעליותא היא:
אבל יש שם וכו' נלך למקום כצ"ל:
ודרישות שחוקרין כצ"ל:
בדיני כצ"ל:
נ"ב לזכות כצ"ל:
שגמרוהו ידעו וכו':
ולזכות אינו חוזר וכו' ושמא ימצא וכו' על כל צדדין כצ"ל:
נ"ב וגומרין בו ביום לזכות וביום שלאחריו לחובה אם זיכוהו ביום ראשון פוסקים דינו מיד והולך לו אבל אם לא יכלו לזכותו כו':

להו כצ"ל:
ומכשרינן כצ"ל:
נ"ב ע"י משכון:
דממסרין כצ"ל:
נ"ב והמאוחרין שבאו עדים ואמרו אנו יודעים במלוה זו שקדמה לזמן הכתוב בכאן כשרין דמעליותא היא דקא מחיל לשעבודא עד השתא כו':
נ"ב זה:

דף י:

נ"ב ל' טוח"מ ומעלות שכר זו לזו שתחזור לאחוריה:
מעליו וכו' לעבור מעליו כצ"ל ונ"ב כך העתיק הסמ"ג בעשה סי' פ' פ"א ומשמע שאין החמרין חבריו רשאין לילך ולהניחו לבדו וכן משמע מלשון הרמב"ם בסוף הלכות רוצח שכתב וז"ל חמרים שרגליו של אחד מהם רעועות אין רשאין חבריו להקדים ולעבור מעליו נפל רשאין לעבור מעליו כו' וכן הלשון בטוח"מ סי' רע"ב אמנם שם העתיק הרב ב"י דברי הראב"ד שכתב בהשגות וז"ל פי' אין חבריו רשאין לדרוס עליו ולעבור אבל אם נפל רשאין ודוקא בחמור אבל באדם לא עכ"ל נראה שהיו גורס עליו ולא מעליו במ' ולפי זה רשאין הן לילך ממנו ולהניחו לבדו רק שלא ידרוסו עליו וצ"ע:
המלמד חובה וכו' המלמד זכות:
נ"ב מי משלם וכו' ואם היה וכצ"ל:
נ"ב פי' הא דאמרי' מומחה משלם כשיש גדול ממנו בחכמה ובמנין. וכתב הרא"ש ע"ז וז"ל זו היא גי' רב אלפס ז"ל ופירושו וקשה דמאי קאמר ליה ר"ע לר"ט מומחה לב"ד אתה ופטור מלשלם והלא ר"ע ושאר חכמים היו גדולים מר"ט בחכמה ובמנין דקי"ל ר"ע ור"ט הלכה כר"ע. הלכך נראה כגי' רש"י ופירושו כו' ונ"ל דלא קשה מידי דר"ט מומחה דסמיך וקבלוהו עלייהו נמי הוה הלכך פטור מלשלם אליביה דכ"ע שאפי' אינו סמוך כיון דמומחה הוא ויכול לדון בע"כ אהני קבלתם למפטר' לגמרי מכ"ש דסמוך נמי הוה וההיא מתני' דדן את הדין בדלא קבלוהו מתוקמא אע"ג דר' אבהו מוקי לה להיא דדן את הדין בדקבלוהו כדאי' בפ"ק רב יוסף לא מוקי לה הכי ובלא"ה צריך לפרש דרב יוסף פליג אדר' אבהו בענין פי' דמתני' דדן את הדין כמ"ש גם הרמב"ן לדעת הרי"ף עי' עליו. ועוד יראה לי להביא ראיה לפירושא דהרי"ף ז"ל בדברי רב יוסף מדקאמרי' בפ"ק אמר ר"נ כגון אנא דן ד"מ ביחידי איבעי להו כגון אנא דגמיר כו' ת"ש דמר זוטרא בריה

דרב נחמן דן דינא וטעה אתא לקמיה דרב יוסף א"ל אי קבלוך עלייהו לא תשלם ואי לא זיל שלים ש"מ כי לא נקיטא רשותיה דיניה דיניה אלמא דרב יוסף קאמר ליה למר זוטרא דמשלם אע"פ שהיה מומחה ולא קאמר דהדין חוזר אלא ודאי דדוקא בשאינו מומחה מחזירין דדיניה לאו דינא אבל במומחה מה שעשה עשוי ופטור מלשלם אלא מאחר שהיה רב יוסף גדול ממר זוטרא בחכמה ובמנין הדין דמשלם מביתו כרישא דמתני' הדן את הדין ופירושא דהרי"ף נכון לענין פי' הסוגיא:

כשיש גדול ממנו ואותו גדול מחזיק כצ"ל:

נ"ב וכך פי' התוס' והאגודה והמרדכי בשם ר"י אמנם כתבו עוד פי' בשם מהר"ם לחלק בין תובע לנתבע וכמ"ש הרא"ש ונ"ל דלענין דינא שני הפירושים אמת וכן משמע בטוח"מ סי' ט"ו ע"ש:

דאי הוה וכו' מי שילוה וכו' לעשות כן כצ"ל:

נ"ב וא' רכוב מעבירין את הרכוב מפני הטעון א' טעון כו':

נ"ב הא קתני סיפא וכו':

דכי כצ"ל:

נ"ב מהכא:

נ"ב כמי שנטל ונתן ביד דמי לפיכך:

דף יא.

בשטעה כצ"ל:

נ"ב פירוש מדלא קאמר אלא אמר ר"נ כו' ע"כ דבמומחה דקאמר רב יוסף היינו ביש גדול ממנו ה"נ נפרש כן בדברי הרמב"ם והסמ"ג:

נ"ב דבר זה א"א שהדבר ברור שהרמב"ם והסמ"ג פוסקי' כמו הרי"ף בבבא קמאי ובבבא תנינא ודחו דברי רב יוסף ורב נחמן מהלכה לגמרי:

נ"ב כוונת המחבר לומר דשוין מומחה ושאינו מומחה באם יש גדול מהם מחזירים הדין ואע"פ דלכאור' משמע מכיון דרישא מירי באינו מומחה וצריך לשלם מביתו אע"פ דקבלוהו ופשיטא דלפי הסברא היה לנו לומר מאחר שאינו מומחה ומצוי לטעות אם קבלוהו עליהם וטעה והיה לנו לומר לכל הפחות דהדין חוזר אפ"ה משלם דכיון דנשתדל לדין יחידי והוא אינו מומחה קנסוהו חכמים לקיים הדין ולשלם מביתו וכיון שמטעם קנס הוא היה לנו לומר דה"ה אם יש גדול ממנו נמי ישלם מביתו משום קנס אעפ"כ חוזר הדין דלר"נ לא תליא מלתא במומחה ושאינו מומחה כלל. ומיהו יש צד חילוק ביניהם כגון אם הוא מומחה שקבלוהו דאלו מומחה דלא קבלוהו הוה כמו שאינו מומחה אפי'

בקבלוהו ומ"מ שוין ג"כ מומחה אפי' בדקבלוהו ושאינו מומחה לענין שאין בהם חזרה בשאין שם גדול והחילוק שביניהם מפורש כנ"ל וברור הוא שאין דעת המחבר כלל לחלק בין מומחה דקבלוהו לשאינו מומחה היכא דיש גדול מהם אלא בכל ענין חוזר הדין חדא כדפרישית דלר"נ לא תליא מלתא במומחה ושאינו מומחה ותו שהרי דעת המחבר היא לכוין גם דעת הרמב"ם והסמ"ג לדעת זו ובדבריהם מבואר שאפי' מומחה וקבלוהו או מומחה ונקיט רשותא מר"ג דחוזר הדין נמי אלמא דביש גדול מהם בכל ענין חוזר קאמר:

בדאין כצ"ל:

נ"ב פי' דכמו שאם היה מומחה לרבים פטור מלשלם כן הדין נמי אם לא היה מומחה לרבים רק דגמיר ולא סביר והיינו שאינו מומחה אלא שנטל רשות מר"ג וכן באינו מומחה ולא נקיט רשותא אלא שקבלוהו עליהם בין לדין בין לטעות פטורים מלשלם דהא דאמר רב האי מאן דבעי למידן וכו' בכל ענין קאמר אפי' שאינו מומחה וכן ממאי דקאמר מצי למימר כי קבילנא אדעתא למידן ד"ת משמע להדיא דכל היכי שקבלוהו בין לדין בין לטעות פטור וכן פסק גם הרא"ש. אמנם במה שפסקו דהיכי דנקיט רשותא מר"ג פטור אפי' אינו מומחה הרי"ף חולק ע"ז כמ"ש לקמן בביאור לדברי הרי"ף בבבא רביעאה ע"ש. והמחבר כתב פסק זה לפי דעת שאר מפרשים שפוסקים כרב יוסף וכר"נ דלא כהרי"ף ומש"ה צריך נמי לפרש דפסק זה איירי דוקא בשאין גדול מהם שאלו יש שם גדול מהם אפי' בדנקיט רשותא מר"ג חוזר הדין כמ"ש המחבר בסמוך דגם הרמב"ם שפסק שחוזר הדין היינו דוקא ביש גדול ממנו ומבואר ברמב"ם דאפי' בדנקיט רשותא מר"ג חוזר הדין אלמא באם יש שם גדול חוזר הדין אפי' במומחה ונקיט רשותא או מומחה וקבלוהו כמו שמבואר שם ברמב"ם ומק"ו שחוזר הדין באינו מומחה ונקיט רשותא או אינו מומחה אפי' בדקבלוהו בין לדין בין לטעות. זאת היא דעת המחבר ודו"ק:

נ"ב בין לדין בין לטעות:

נ"ב ולא קאמר דפטור אתה משום שהוא מומחה לב"ד אלא משום שהוא היה סמוך וכצ"ל:

נ"ב תימה מה בכך שאינו מומחה סוף סוף לא נתכוין להזיק. ועוד תימה שהרי גם באינו מומחה כתב הרמב"ם שלא נתכוין להזיק שהרי תחלת בבא זו היא בלשון זה כל דיין שדן כו' ע"ש אלא הדבר ברור שמ"ש הרמב"ם שלא נתכוין להזיק אין זה עיקר הטעם לפוטרו מתשלומין שהרי בנזקין עשה הכתוב שוגג כמזיד ואונס כרצון כדדרשינן בב"ק (דף כ"ו ע"ב) מפצע תחת פצע אלא מפני שהרמב"ם ז"ל כתב כל דיין כו' ואתא לרבות

דוקא מומחה בדלא קבלוהו או שאינו מומחה וקבלוהו אבל שאינו מומחה ולא קבלוהו לאו בכלל דיין הוא אלא בכלל בעלי זרוע הוא ואפי' טועה בדבר משנה חייב לשלם שזה כמזיק בידים הוא ומתכוין להזיק הוא ולפיכך דקדק וכתב משום שלא נתכוין להזיק לומר שאין בכלל זה בעלי זרוע אבל עיקר הטעם דטועה בדבר משנה דפטור מלשלם הוא משום דלאו מידי קא עביד ולא הוה דין כלל ודו"ק:

בעיניו כצ"ל:

נ"ב או שאינו יודע להכריע:

נ"ב ל"ש טעה בדבר משנה:

נ"ב ע"כ לשון הטור בסי' כ"ה:

נ"ב נמי:

נ"ב נחמן:

ומדלא כצ"ל:

נ"ב הוא:

נ"ב לא:

נ"ב קאמר:

צ"ל דיין:

כדקאמרינן וכו' על פיו כצ"ל ותיבת בנו נמחק (וי"ג שם כנו):

דף יא:

או תרי כצ"ל:

ונטלו כצ"ל:

דבכמה כצ"ל:

נ"ב פי' לא כרב ששת שאינו מחלק בין נשא ונתן ומשמע דס"ל דאפי' לא נשא ונתן מה שעשה עשוי אלא וכו':

נ"ב נראה הא דהוצרך רב אלפס לפרש דכל היכי דפטור מלשלם מחזירין הדין משלם פסידא דבעל הדין [1] ואין הדעת סובלת דברים הללו דהא דקתני סיפא דמתני' דבכורות ואם היה מומחה לב"ד פטור מלשלם ולא קתני מה שעשה עשוי ומשלם מביתו וקם דינא אלא דברישא משלם ובסיפא כיון שהוא מומחה פטור מלשלם. ויראה לי ליישב דהרי"ף ס"ל דהכי פירושא דסיפא רבותא קמ"ל דאפי' היכי דא"א בחזרה אפ"ה פטור מלשלם אבל אם אפשר בחזרה הדין חוזר דמה שעשה אינו עשוי ופשיטא דפטור מלשלם אבל

[1] כ"ה לשון הרא"ש ז"ל בפ' אד"מ ואולי דחסר קצת בלשונו ז"ל וצ"ל וכתב הרא"ש ואין הדעת

ברישא הוצרך לשנות תרווייהו דאי תנא מה שעשה עשוי סד"א דפטור מלשלם ע"כ הוצרך לשנות דחייב לשלם ואי תנא חייב לשלם ולא תנא מה שעשה עשוי סד"א דחייב לשלם דוקא היכי דא"א בחזרה אבל אם אפשר בחזרה מחזירין לכך הוצרך לשנות נמי מה שעשה עשוי: ועוד הקשה הרא"ש ז"ל וז"ל ועוד אי כל היכי דפטור מלשלם מחזירין הדין אמאי איצטריך לשנויי ר"ח תרי מתני' כאן שנשא ונתן ביד כאן בשלא נשא ונתן ביד הא לא קשו אהדדי מידי הא דקתני מחזירין במומח' שפטור מלשלם הלכך מחזירין אותו משום פסידא דבעל דין והא דקתני מה שעשה עשוי כשאינו מומחה דליכא פסידא דבעל דין שהרי משלם מביתו כדקתני בסיפא ואם היה מומחה לב"ד פטור מלשלם ומחזירין הדין. ויראה לי דהא לא הוה קושיא כלל דא"כ למה שינה התנא בלשונו ושנה כאן לשון מחזירין ובההיא דדן את הדין שינה בלשון וכתב פטור מלשלם היה לו לשנות בלשון אחד כיון דהכל דין א' הוא. גם תימה שהתנא חוזר לשנות דין א' ב' פעמים ללא צורך הלכך הוצרך לתרץ כאן איירי בלא נשא ונתן ביד הלכך שנה דמחזירין ולא היה צריך לומר דפטור מלשלם דפשיטא דכיון דלא נשא ונתן דפטור אבל בההיא דדן דאיירי בנשא ונתן ביד דסד"א דחייב לשלם דמזיק בידים הוא לפיכך קאמר דפטור מלשלם וממילא דמחזירים אם אפשר בחזרה: ועוד הקשה הרא"ש וז"ל ועוד דהא אמרי' בריש מכילתין אלא מעתה טעו לא ישלמו כ"ש שאתה נועל דלת בפני לווין ואם איתא דכל היכי דפטור מלשלם הדר דינא מאי נעילת דלת איכא. ונ"ל דהא פשיטא דלא הוה קושיא כלל דסוף סוף נעילת דלת הוא דשמא לא יהיה הדבר מצוי שיחזיר לבעלים וק"ל: ועוד הקשה הרא"ש וז"ל ועוד דמתוך זה הוצרך רב אלפס לפרש ההיא דפ"ק רבה בר"ה דן דינא וטעה אתא לקמיה דרב א"ל אי קבלוך עלייהו לא תשלם והדר דינא כיון דאיכא פסידא לבעל הדין ואי לא תשלם וקם דינא ואיפכא מסתברא דיותר ראוי להתקיים הדין היכי דקבלוהו עלייהו. ונ"ל דזו ג"כ אינו קושיא דהא פשיטא דפשיטא אם קבלוהו עלייהו מאחר שהוא ג"כ מומחה לא ה"ל למנוע מן הדין ומש"ה אין מן הראוי להפסיד לדיין לשלם אפי' אם נשא ונתן ביד מאחר שקבלוהו לדון אותם וממילא הדר דינא אם אפשר דאין מן הראוי ג"כ להפסיד לבעל הדין בכדי ואם א"א בחזרה מ"מ פטור הדיין מלשלם אבל כשלא קבלוהו איהו דאפסיד אנפשיה שתקע עצמו לדבר הלכה ולדון אותם בע"כ ופשע בעצמו דלמה היה לו לישא וניתן ביד הלכך משלם אבל ודאי אין מן הראוי להחזיר הדין שהרי הוא מומחה ולא איתמר בהא הלכתא לא כמר ולא כמר אין להוציא מיד המוחזק שתפס ע"פ מומחה שנתנו לידו אבל כשלא נשא ונתן ביד אע"פ שלא קבלוהו מאחר שאין לחייב הדיין דלאו מידי קא עביד ממילא חוזר הדין משום פסידא דבעל הדין

ולא ק"מ דזיל בתר טעמא דמלתא: ועוד הקשה הרא"ש וז"ל ועוד דאמר לעיל האי מאן דבעי למידן דינא ואי טעי ליפטור לינקוט רשותא מר"ג אלמא דקם דינא אם טעה ומהני רשותא מר"ג לפוטרו וי"ל דדעת הרי"ף לומר דההיא מימרא ה"פ האי מומחה דבעי למידן דינא ואי טעי וישא ויתן ביד ליפטור לינקוט רשותא דאי לא נקיט רשותא מאחר שהוא מומחה קם דינא והיה צריך לשלם אם לא דקבלוהו עלייהו ודלא כמו שעלה על דעת הרא"ש דמאי דקאמר האי מאן כו' ל"ש מומחה ול"ש שאינו מומחה כמ"ש בפסקי בהדיא. כנ"ל ליישב קושית הרא"ש על הרי"ף. ודע שבסמ"ג עשין צ"ו פסק כמו הרי"ף ז"ל אלא שביאר בבבא קמאי ותניינא דוקא שהוא מומחה לסמיכה הלכך יש בידו כח להחזיר ופטור מלשלם ולא יוכל לומר דלמא טעה באחרונה אבל אם הוא אינו מומחה לסמיכה אם קבלוהו עלייהו מה שעשה עשוי ופטור מלשלם אבל אינו חוזר הואיל ואינו מומחה בסמיכה אבל אם לא קבלוהו או יחיד שאינו מומחה וקבלוהו אם נשא ונתן ביד חייב לשלם ומה שעשה עשוי ואם לא נשא ונתן ביד פטור מלשלם וע"ש ואם באנו להשוות דעת הרי"ף לדעת זה לא יקשה מידי מה שהקשה הרא"ש וק"ל. אמנם פשט הלשון לא משמע הכי כלל אלא כמו שהבינו הרא"ש וכן הרמב"ם שנמשך אחר הרי"ף לא הזכיר כלל שום חילוק בין מומחה לסמיכה לשאינו מומחה בסמיכה ובודאי שכן דעת הרי"ף והקושיות שהקשו עליו מיושבים בטוב טעם כדפרישית:

נ"ב והיינו טעמא דכיון שא"א להחזיר הדין כיון דלא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר ואין ראוי להוציא מיד המוחזק הלכך ישלם מביתו כיון דסוגיא דעלמא כאידך ואיהו פשע דלמה היה לו לישא וליתן ביד כ"כ הרא"ש לפרש דעת הרי"ף בזה:

נ"ב עוד:

נ"ב וכתבי ז"ל:

נ"ב עיין ברי"ף סוף פ הכונס:

נ"ב עיין מ"ש הרב המחבר בריש מכילתין:

דף יב.

נ"ב לא מביא ראיה אלא דצריך לשלם דוקא בדלא קבלוהו אבל בקבלוהו א"צ לשלם אליבא דכ"ע ואין בו מחלוקת אבל לענין מה שאמר חוזר ואינו משלם ליכא ראיה כלל ואדרבה רב יוסף ס"ל דא"צ לשלם וגם אינו חוזר דלא ס"ל לרב יוסף דחוזר אלא באינו מומחה לפי פירושו שפירש באוקימתא דרב יוסף כדלעיל וק"ל:

נ"ב מלשלם:

נ"ב אין זה קושיא דכדי ליפטר בכל ענין קאמר. גם קושיא שניה אינה כלום כמ"ש בגליון אדברי הרא"ש שהקשה ג"כ קושיא זו.
נ"ב בין בשאינו מומחה:
נ"ב פי' בין נשא ונתן ביד שעמד הדין על ידו בין לא נגמר שלא נשא ונתן ביד כמו שפי' בסמון:
נ"ב פי' שאינו מומחה וקבלוהו לדון ודן וכו' והוא מחזירו:
נ"ב פי' אלא צריך לשלם ומה שעשה עשוי שהרי נשא ונתן ביד:
נ"ב כלומר אבל לא ביחיד שאינו מומחה ולא קבלוהו דההוא לאו בכלל דיינים הוא אלא בכלל בעלי זרוע וחוזר הדין אפי' אם אין כאן גדול ממנו ואפי' הוה נקיט רשותא כמ"ש בסמוך:
נ"ב פי' שמה שאמרו שם אי לא קבלוך עלייהו זיל שלים היינו אפי' יש גדול מהם שהרי רב היה גדול מרבה בר רב הונא ורב יוסף היה גדול ממר זוטרא ואעפ"כ פסקו עליהם לשלם ולא פסקו שחוזר הדין אבל כשקבלוהו דאז פטור מלשלם חלוקים דביש גדול חוזר הדין ובאין גדול הדין קיים ואין להקשות מאחד שרב ורב יוסף היו גדולים מהם כדפרישית א"כ למה אמרו אי קבלוך עלייהו לא תשלם היה להם לפסוק שהדין חוזר י"ל דהנך עובדא איירי בשלא היה אפשר בחזרה כעובדא דר"ט ומאחר שאם היה אפשר בחזרה היה הדין חוזר ה"נ כשלא אפשר בחזרה לאו מידי עבד ופטור כדאמרי' בגמ' אעובד' דר"ט ומה"ט יש הוכחה ברורה לדעת הרב שפסק במומחה ולא קבלוהו דצריך לשלם אפי' ביש גדול ממנו דאל"ת הכי אלא הדין חוזר ומאי דקאמרי אי לא קבלוך עלייהו זיל שלים היינו כשא"א בחזרה א"כ קשה מאחר שאם היה אפשר בחזרה היה הדין חוזר ולאו כלום עבד השתא נמי דא"א בחזרה למה ישלם אלא ודאי היכי דלא קבלוהו צריך לשלם לעולם בין אפשר בחזרה בין לא אפשר בחזרה בין יש גדול ממנו לאין גדול ממנו אבל אם קבלוהו יש חילוק בין יש גדול לאין גדול אלא שאם א"א בחזרה אפי' אם יש גדול ממנו פטור מלשלם כההיא עובדא דר"ט דר"ע גדול ממנו היה דקי"ל ר"ע ור"ט הלכה כר"ע ואפ"ה קאמר ליה ר"ע אי נמי בשקול הדעת טעית פטור אתה שמומחה לרבים אתה ודו"ק. אמנם מ"ש הרב ומנא תימרא דאפי' בתלתא וכו' עד אלמא אפי' בתלתא נמי דלא סביר חד מינייהו אע"ג דגמיר ניחייב לשלומי יש להקשות דדלמא התם איירי בג' שדנין בעל כרחן של בעלי דינין אבל בג' שקבלוהו אהני הקבלה למיפטר כיון דבלאו קבלה נמי דינייהו דינא ודינם כיחיד מומחה שדן את האדם בע"כ וכי קבלו

עלייהו פטור מלשלם ומלשון הרב בתחלת בבא זו מבואר שדעתו לפסוק בג' דאיכא חד ביניהו דגמיר ולא סביר אפי' קבלוהו חייבין לשלם וצ"ע.
דיינא כצ"ל:
בבבא כצ"ל:
ר' ישמעאל וכו' שאינו אפשר כצ"ל:
לפי דברי וכו':
דלא שכיחי כצ"ל:

דף יב:

נ"ב ק"ק למה לא הזכיר הרי"ף בבבא רביעאה דליתיה מומחה וקבלוהו בעלי דינים או נקיט רשותא מר"ג כו' שהרי מלשונו משמע דנקיט רשותא מר"ג הוי כמו קבלוהו עלייהו (וחד דינא אית להו) ע"כ היה עולה על הדעת שצריך להגיה או נקיט רשותא מר"ג וכן נמצא להדיא במרדכי בהעתקתו לפסק רב אלפס. גם אפשר להוכיח שס"ל לרב אלפס דחד דינא אית להו דאלת"ה אלא בליתיה מומחה ולא קבלוהו ונקיט רשותא מר"ג פטור נמי מלשלם דעדיף טפי מליתיה ממומחה וקבלוהו עלייהו וכדעת הרא"ש שפסק כן א"כ קשה למה כתב הרי"ף בבבא קמאי מומחה דנקיט רשותא מר"ג הא אפי' בליתא מומחה נמי חוזר ואינו משלם הוא אלא ודאי דדעת הרי"ף דדוקא במומחה דההיא מימרא דאמר רב האי מאן דבעי למידן דינא כו' מפרשה הרי"ף דדוקא במומחה קאמר וכמו שכתבתי בסמוך כדי ליישב קושית הרא"ש על הרי"ף ז"ל. אמנם הרמב"ם בפ"ו כשכתב לדינים אלו כתב ממש כהרי"ף ולא הוזכר ג"כ דין זה בדבריו וצריך לי עיון:
נ"ב מל' זה משמע דדוקא בהך בבא חמישאה דלאו דיינא הוא לגמרי אלא בכלל בעלי זרוע הוא ומתכוין להזיק הוא הלכך אפי' לא נשא ונתן ביד כי ליתיה למישקל מיניה דיינין ליה דיני דגרמי אבל בבבא תליתאה ורביעאה כיון דדיינא הוא לאו מתכוין להזיק הוא ואם לא נשא ונתן ביד וליתיה למישקל מיניה פטור מלשלם. והשתא מה שכתב הרי"ף בסמוך לחלוק על הגאון שפסק באינו מומחה ולא נשא ונתן ביד דחייב לשלם היינו דוקא בדקבלוהו עלייהו דאמתני' דדן את הדין קאי דאוקמינא לה בפ"ק בדקבלוהו עלוהי ואפ"ה פסק הגאון דחייב לשלם וע"ז השיג הרי"ף דבהא ודאי פטור מלשלם כיון דקבלוהי עילויהו דאל"כ אין לך אדם שנעשה דיין לעולם אפי' אם יקבלוהו עליהם שני הצדדים. גם מהראיה האחרת שכתב הרי"ף מוכח כן שהרי כתב עוד אי משום דינא דגרמי קא מחייבת ליה אפי' טעה בדבר משנה כו' והשתא ודאי קשה מאי קא דייק

הרי"ף מטועה בדבר משנה ודלמא אין ה"נ דחייב לשלם אם אין הדבר מצוי אלא בע"כ דדיוקא מההיא פרה של בית מנחם דא"ל ר"ע לר"ט פטור אתה כו' וכיון דהתם טועה בדבר משנה הוי וגם לא הוה אפשר בחזרה שהרי השליכוהו לכלבים למה פטרו הלא הוא גרם לאבד הממון וקי"ל כר"מ דדאין דינא דגרמי אלא ודאי גבי דיינא כי האי שלא נתכוין להזיק ליכא לחיוביה ור"ט מומחה וקבלוהו עלייהו הוי אלמא דאין לך ראיה לפוטרו אלא היכי דקבלוהו לכל הפחות ודבר זה ברור ומוכח ג"כ מיניה וביה דאל"כ יהיו דברי הרי"ף סותרים דתחלה כתב לחייבו ואח"כ כתב לפוטרו אלא ודאי כדפרישית. אמנם במרדכי הועתק לשון הרי"ף בקיצור ולא הוזכר שס כלל מה שפסק הרי"ף תחלה לחייבו מדין גרמא ומשמע שם להדיא דאפי' בבבא חמישאה פטור הוא לגמרי. ונראה לענ"ד דט"ס הוא בהעתק המרדכי ודע שהרמב"ם בפ"ו פסק גם בבבא תליתאה ורביעאה דאם לא נשא ונתן ביד וא"א להחזיר ישלם מביתו וכדעת הגאון ונ"ל שיש ליישב קושית הרי"ף לפי דעת הגאון והרמב"ם דמ"ש הרי"ף דא"כ אין לך אדם כו' מאי זה קושיא דאי משום נעילת דלת שלא ימצאו מומחים הא ודאי דעת הגאון אינו אלא ביחיד או שנים שאינם מומחים אבל בג' אפי' אינם מומחים דינם כיחיד מומחה ואי קבלוהו עלייהו פטור מלשלם לגמרי דמהני קבלתם לפוטרם מאחר שאפי' בלא קבלוהו ודנו בע"כ כמו יחיד מומחה וא"כ ליכא נעילת דלת שימצא ג' הדיוטות שידונו אותו כמו מומחה ומה שהקשה עוד דא"כ אפי' טועה בדבר משנה נמי כו' גם זו אינו קושיא דשאני טועה בדבר משנה (חסר קצת) קם דינא וכדאמר גבי פרה של מנחם וכיון דאלו הוה פרה לאו כלום עבדת השתא נמי לאו כלום עבדת אבל יחיד שאינו מומחה וקבלוהו עלייהו וטעה בשיקול הדעת קם דינא הלכך וודאי ליכא למימר לאו כלום עבדת וצריך לשלם מביתו אם א"א בחזרה ואפי' לא נשא ונתן ביד ומטעם דגרם להזיק ודו"ק בזה היטב:

דפרישנא כצ"ל:

וקאמר כצ"ל:

נ"ב ותימא שהרי בסמוך כתב דבאינו מומחה חייב לשלם. וצריך לומר דההיא דוקא לפום מאי דס"ל כר"מ אבל לפום סוגיא דשמעתא דאזלא כרבנן מפרש הגאון דבאינו מומחה נמי פטור מלשלם כמו מומחה והשיג עליו הרי"ף דהיאך אפשר לפרש סוגיא דשמעתיה הכי דא"כ קשה מהא דקתני מחזירין כו'. ויראה לי דדעת הגאון לומר דקי"ל כרב ששת דמוקי מתני' דקתני מחזירין בטועה בדבר משנה וההיא דדן את הדין בטועה בשיקול הדעת ודוקא בנשא ונתן ביד היא כדמוקי לה ר"א בדוכתיה התם אבל בלא נשא ונתן אין חילוק בין מומחה לשאינו מומחה לעולם פטור מלשלם ומה שעשה עשוי ולא

קי"ל כרב חסדא דבלא נשא ונתן מחזירין אליבא דרבנן וכל זה לענין פירוש הסוגיא אבל לענין פסק הלכה ס"ל לגאון ז"ל נמי שאינו מומחה אע"פ דקבלוהו עילוהי צריך לשלם דקי"ל כר"מ אבל במומחה וקבלוהו אפי' בנשא ונתן ביד פטור אפי' לר"מ כמו לרבנן דמהני קבלוהו למפטריה ואין מחזירין כלל זו נ"ל ליישב לדעת הגאון ודו"ק היטב:
נ"ב פי' דלשם לא קבל על עצמו שום היזק אבל גבי דיינא שקבל על עצמו לדונו לית ליה האי סברא דמאחר שקבלוהו פטור:
דרשותא כצ"ל:
שכפר כצ"ל:
נ"ב שלא פרעו:
נ"ב כדאיתא:

דף יג.

דנין בו ביום וגומרין בו ביום וכו' ודיני נפשות דנין וגומרין כצ"ל:
נ"ב דיני ממונות הטומאות והטהרות מתחילין מן הגדול דיני נפשות מתחילין מן הצד:
נ"ב וגומרין:
לא כצ"ל:
נ"ב והתוס' בריש פ"ק האריכו בזה ע"ש בד"ה בזמן שהתרו כו':
אתיתו ואי וכו':
והקישא כצ"ל:
נ"ב חליצתה:
נ"ב החדש:
מקיש כצ"ל:
מקשו כצ"ל:

דף יג:

נ"ב אלא כהנים לוים וישראלים המשיאים לכהונה:
נ"ב לדיניה:
תיבת לפיכך נמחק ונ"ב פירוש:
נ"ב משום דאיכא עינוי הדין כיון כצ"ל:
לא יהיו אלא מקרב כצ"ל:

דף יד.

נ"ב באיזה יום באיזו שעה באיזה מקום מכירים אתם אותו התרתם בו העובד ע"ז וכו':
תיבת ומעומד נמחק:
נ"ב בד':
ז' החקירות באו כצ"ל:
באותה כצ"ל:
בג' שעות כצ"ל:
נ"ב אותו:
נ"ב היו:
נ"ב ובאין:
והמחייב כצ"ל:
נ"ב או מחייבין:
נ"ב שניים שניים:
נ"ב היו בודקין אותו אחר שאיימו על העדים וכו' בגמ' יליף וכצ"ל:
באיזו יום בשבת היה כצ"ל:
נ"ב למרקוליס:
נ"ב עליו:
ובעינן כצ"ל:
נ"ב דהזמה כתיב בהו:
נ"ב כל:
יודע שהחדש כצ"ל:
נמצאו דבריהם כצ"ל:
משתיקין כצ"ל:
נ"ב עליו חובה וטעמא אמרינן בפירקין דלעיל דעד אחד לא יענה בנפש משום דמחזי כנוגע בעדו':
משתיקין כצ"ל:
למות כצ"ל:
נ"ב למחר:
נ"ב דנין:
דהא כצ"ל:
צ"ל אמר רב יהודה וכו':

קונם פועלי אמת שפעולתם כו':
נ"ב כל:
הוריותיה ולעמוד כצ"ל ותיבת סודותיה נמחק:
נ"ב טעם:
נ"ב על דבר:
נ"ב הא מני פלוני היא ששמענוה במקום אחר אומר כך

דף יד:

בית כצ"ל:
נ"ב שנאמר הוצא את המקלל א' עומד על פתח ב"ד והסודר בידו והסוס רחוק ממנו כדי שיהא רואהו אמר א' יש לי ללמד עליו זכות הלה מניף בסודרו והסוס רץ ומעמידו:
נ"ב חיוב מיתה:
נ"ב היא מפרש מילי דידה ברישא והדר:
נ"ב הסוס היה מכיר בו ותי' וכו' נמחק:
נ"ב בן פלוני וכו':
מן ואם לאו עד מת בה יצא נמחק:
נ"ב פניו:
לו כצ"ל:
אומר הקורה מוטה כצ"ל:
מכסין אותו וכו' בחתיכת בגד כצ"ל:
נ"ב ומפילו וכו' הופכו כצ"ל:
נ"ב וכו':
נ"ב ודן את כולם ביום א' והד"א:
במקומן הס"ד ואח"כ מה"ד ולא היו קוברין אותו:
נ"ב בלבד:
נ"ב צ"ל דעבדים נינהו וכן מוכח בגמ':
וכתבו:
למחשדינהו כצ"ל:
תי' ותו אמרי' התם נמחק:
בכבודי בגן עדן בכבוד גדול בא ואראך כצ"ל:
על כל עוונותי כצ"ל:

נ"ב מפני:
בסי' ב' וכו' פיהם כדין כצ"ל:
נ"ב השעה:
נ"ב עליו:
כל הדברים וכו' שיראה לדיין שזה צריך וכו' בלבד ע"כ כצ"ל:
נ"ב לשון הטור בסי' ט"ז:
לי זכות בעדים וכו' אדרבה כ"ש הוא כיון שיש בידו כצ"ל:
נ"ב שבידו:
נ"ב לשון הטור סוף סי' ס':
שבידך יש וכו':
טען בודאי כצ"ל:

דף טו.

נ"ב בו ותי' לו נמחק:
נ"ב דאורייתא:
נ"ב מתחל':
מותר המת גבו למת פלוני כצ"ל ותיבת זה נמחק:
תי' לו נמחק ונ"ב בו:
ממונן כצ"ל:
נ"ב לע"ז:
נ"ב היא:
נ"ב גבו:
נ"ב ישעיה:
נ"ב פ' בני העיר:
צ"ל בפי"ד:
נ"ב ואלו כתב נמי להההיא דאין מרעין בהמות וכו':
צ"ל הרמב"ם:
נ"ב פ"ד:
צ"ל להדיא:
הרמב"ם:
נ"ב הן:

ובין כצ"ל:
תי' ואי נמי נמחק ונ"ב ונימא:
ואפי' הכי שורפן אלמא כצ"ל:

דף טו:

מאיר כצ"ל:
ורגילין כצ"ל:
נמסרו לב"ד כצ"ל:
לתוך כצ"ל:
נ"ב הוא:
לתוך כצ"ל:
נ"ב אחת:
של אותה כצ"ל:
נ"ב היו:
תיבת עליה נמחק:
ובעל כצ"ל:
בסקילה אם אדם כצ"ל:
נ"ב את:
והמלביש והמנעיל כצ"ל:
כאן צ"ל הדבור הזורק אבן למרקוליס זו היא עבודתו ואח"כ צ"ל הדבור הנותן מזרעו למולך אינו חייב עד שימסור למולך ויעביר באש מסר למולך ולא העביר באש העביר באש ולא מסר למולך אינו חייב עד וכו' באש כצ"ל:
והנשאל כצ"ל:
הם עדיו ומביאין כצ"ל:
הוא אומר כו' רוצים בכך כצ"ל:
מאחורי כצ"ל:
נ"ב אשתחוה אלך ואשתחוה נלך ונשתחוה:
תי' זה נמחק וצ"ל העושה מעשה חייב:
היה גבוה ב' קומות וכו' כצ"ל:
לתוך:
נ"ב כווצת:

דכתיב וכו' כתיב בהו סקילה כתיב בהו דמיהם בם וגמרי כצ"ל:
נ"ב והאשה:
נ"ב מולך:
נ"ב הוא:
מבמכה וכו' אביו ואמו כצ"ל:
תיבת הוה נמחק:
כתנאי כצ"ל:

דף טז.

שזו ילד ארור שזו גידל ארור שזו יצאה כצ"ל:
והמקיים כצ"ל:
ולא ישמע על פיך אזהרה שלא ידור בשמו ושלא יקיים בשמו ושלא וכו' כצ"ל:
שבועה. נשבע מתרגם מקים כצ"ל:
כתיב בהו וכתיב וכו' ואפי' בגוף כצ"ל:
נ"ב שתים:
בהו כצ"ל:
נ"ב קרא:
כאן צ"ל הדבור כלומר היו וכו' האיך אמר כך וכו' את יוסי ואח"כ צלה"ד האי כנוי וכו'
כאדם זה שתולה וכו' לא ידעתי אכנה:
נ"ב ומשום דחשבונו של יוסי כחשבונו של אלהים כו':
ובאו לומר כצ"ל:
נ"ב אותה:
ויאמרו כצ"ל:
נ"ב וכו':
נ"ב אחת:
נ"ב בהם:
נ"ב שאול ותי' שואל או בנמחק:
מחשבת ולא המתעסק כצ"ל ותי' אסרה תורה נמחק
נ"ב מאורסה ולא נשואה כו' ותי' וכו' נמחק:
נ"ב עליה:
כאן הס"ד ואח"כ מה"ד בסנהדרין בירושלמי:

דהדיוט שהסית כתיב כצ"ל:
נ"ב בא:
נ"ב ברפ"ב דנדה ר"ה:
נ"ב ומ"מ יש לתמוה שהרי אף בדורות הללו אנו דנין עונשים חמורי' משום צורך שעה כמו שמבואר בפוסקים ובתשובות עי' בתשובות הריב"ש סי' רנ"א וכה"ג כתב גם הגאון מהרש"ל בהגהותיו. אמנם נראה עיקר דרב יוסף דקאמר טעה כו' ידע האמת שלאו משום צורך שעה שרפה אלא כפי הדין שרפה ולכן אמר דטעה. אבל פשיטא דפשיטא שהיה רשות לב"ד בכ"ז לענוש החוטאים אם ראו ב"ד שיש צורך שעה עי' ברמב"ם פכ"ד מסנהדרין ובסמ"ג לאוין ר"ח ובטוח"מ סי"ב ותכ"ה ולעיל בפרק הגוזל עצים דף ל"ה ע"ב והעיקר ברמב"ם בפ"ב מהל' רוצח:
נ"ב אי:
נ"ב רבנן:
נ"ב זוממין:
נ"ב בברכת השם:
נ"ב אוקמוה אדאורייתא וקטלינן וכצ"ל:

דף טז:

נ"ב לשון רש"י אחד חבר גדול. מאסף חיות ובהמות גדולות: חבר קטן. שקצים ורמשים: ואפי' נחשים ועקרבי' לגרותן זה בזה או למקום מדבר שלא ימצאו ביישוב ויזיקו: אסור. וכגון שאין רצין אחריו שאין כאן משום פיקוח נפש:
ואפי' כצ"ל:
והאי כצ"ל:
ונמצא כצ"ל:
נ"ב הוא:
כדי שלא כצ"ל:
נ"ב וכומריו שהיו נושאין אותו עליו יגילו ששמחים על כובד משא שלהם שגלה מהם אלא כבידו משא עגבותיו וריעי שבהן ואע"ג דלאו בע"ח נינהו ואין להם ריעי אשתעי בהו קרא לשון גנאי:
ממנו מס או קיצת העיר וכו' שסימן רע הוא לו שרירית הוא שהיה כצ"ל:
זה וכו' ואמר כנ"י כו' כצ"ל:
סמך כצ"ל:

דף יז.

לאיש בן בן ולא בת כצ"ל:
נ"ב אותן:
נ"ב כולו:
נ"ב מה:
מצינן כצ"ל:
דלכל כצ"ל:
נ"ב קא ממעט:
נ"ב אלמא בתחלת אישותו חייביה קרא כו' וכצ"ל:
תי' עבירה נמחק ונ"ב ערוה:
כאן הס"ד ואח"כ צ"ל הציון גמ' ואח"כ צלה"ד ובהמה איצטריך וכו' עד ושבת איתקש לע"ז הס"ד ואח"כ צלה"ד לא תעמוד וכו' עד אלא הצילהו:
הרודף כצ"ל:
למ"ד כצ"ל:
נ"ב אי אזילנא קאי כצ"ל:
נ"ב ונפשו:
נ"ב ע"ש בסי' רכ"ד:
תיבת אלו שמצילין נמחק:
נ"ב להרגו:
נ"ב שם:
נ"ב בתר הכי דידיה קא תבר ופטור מלשלם:
נ"ב לו:
לשואל כצ"ל:
תיבת קנה נמחק ונ"ב קנינהו:
אי קנינהו כצ"ל:
נ"ב דשדינהו:

דף יז:

דתניא ר' אומר כי כאשר וכו' כצ"ל:
נ"ב מקיש רוצח לנערה המאורסה מה נערה מאורסה ניתן להצילו בנפשו אף רוצח ניתן להצילו בנפשו ומקיש וכו' כצ"ל:

נ"ב לשון הגמ' ת"ש דתני רבנאי אתיא תוך תוך כתיב הכא ונקדשתי בתוך בני ישראל וכתיב התם הבדלו מתוך העדה מה להלן י' וכולהו ישראל אף כאן י' וכולהו ישראל:
צ"ל היתה:
נ"ב להמריך את הלבבות:
נ"ב חבירו:
התיר הכתו' וכו' וכאן שיש כצ"ל:
נ"ב שצוה:
פרהסיא הוי ונבעלת כו' כצ"ל:
נ"ב היא:
נ"ב כוונת המחבר להוכיח דלאביי אפי' בג' החמורו' יעבור כל היכי דיכולין לכוף אותו על כך דאל"כ קשה למ"ד אל תקרי לבת כו' והא אסתר גילוי עריות הואי אע"פ שפירש תחלה דהמקשה לא דקדק ע"ז משום דלא ברירא ליה דרשא דאל תקרי לבת כו' מ"מ קשה לפי האמת למאן דדריש אל תקרי לבת כו' למה לא מסרה אסתר עצמה למיתה והלא ג"ע הואי דליכא למימר דס"ל לאביי דלענין ג"ע אמרי' הנאת עצמן שאני אלא דלענין פרהסיא לא מהני האי טעמא דסוף סוף חילול השם הוא ומש"ה קאמר אביי אסתר קרקע עולם היתה דמהאי טעמא ליכא אפי' חילול השם ומהשתא לא צריך לפרש דמשום דלא ברירא ליה דרשא דאל תקרי לבת כו' לא דקדק דאפי' את"ל דברירא ליה לא דקדק משום דמטעמא דהנאת עצמן שאני לא ה"ל ג"ע אלא דמ"מ פרהסיא הואי וקאמר אביי דמשום קרקע עולם לא הוי חילול השם נמי זה אינו שהרי בג' עבירות החמורות לא שרינן ליה משום הנאת עצמן אלא ודאי דלפי האמת דקאמר אביי קרקע עולם הואי הוי טעמא נמי דלא הו"ל אסתר ג"ע. אלא שהמקשה לא דקדק מזה משום דלא ברירא ליה כמו שפי' תחלה. אבל לרבא דלא ס"ל כאביי דקרקע עולם הוי טעמא להיתרא א"כ קשה למ"ד דאל תקרי לבת כו' והא אסתר ג"ע הואי דטעמא דהנאת עצמן לא מהני לג' עבירות. ופי' המחבר בסמוך דרבא לא ס"ל דרשא דאל תקרי לבת. ופי' זה דוחק שא"כ מאי קא מוכח מאביי שס"ל אפילו בג' עבירות החמורות יעבור כל היכי דיכולין לכוף אותו על כך דאל"כ קשה למ"ד דלא ס"ל הך דרשא ודלמא אביי נמי לא ס"ל הך דרשה דאל תקרי לבת ומאן דדרשא אל תקרי לבת אפשר דס"ל דאחשורוש לא נגע בה כדאיתא במדרש ולדידיה לא קשה מידי לא מג"ע ולא מפרהסיא. אמנם לפי ענ"ד דלפי שיטת המחבר לא היה צריך כלל לפרש דרבא לא ס"ל דרשה דאל תקרי לבת דזה דוחק. אלא רבא מפרש דעת המקשה דמטעמא דקרקע עולם היתה לא קשה מג"ע מאחר דקרקע

עולם היא מהני לענין דלא מחייבא למסור עצמה משום עריות דהא מרוצח ילפינן ורוצח גופא דוקא היכי דקעביד מעשה אבל לענין חילול השם משום פרהסיא לא ס"ל למקשה דמהני טעמא דקרקע עולם היא ולפיכך קאמר רבא דמטעמא דהנאת עצמן לא הוי נמי חילול השם לענין פרהסיא אבל לאביי ליכא לפרש הכי דפשיטא אם היתה דעת המקשה דמטעם קרקע עולם היא ליכא משום ג"ע אלא משום פרהסיא א"כ מאי קאמר אביי קרקע עולם היא וליכא פרהסיא וחולק על סברת המקשה בלי טעם וסברא ואיפכא ליכא לפרש דס"ל לאביי דדעת המקשה דמשום הנאת עצמן שאני מהני דליכא משום ג"ע אלא משום פרהסיא ולפיכך קאמר דמשום קרקע עולם ליכא נמי משום פרהסיא דהא כבר ביררנו דטעמא דהנאת עצמן לא מהני כלל בג' החמורות לכן צריך לפרש לדעת אביי דהמקשה לא דקדק מג"ע משום דלא ברירא ליה דרשא דאל תקרי לבת וכו'. אכן בתוס' נראה שדעתם לפרש שאביי מפרש דעת המקשה איפכא מדרבא וכדפי' ע"ש:

עצמן כצ"ל:

עצמן כצ"ל:

החמורות כצ"ל:

נ"ב כי בזה כצ"ל:

צ"ל עקרינן:

תי' לא נמחק:

אלימא דאמרי כצ"ל:

נ"ב לאו:

לא עקרינן כצ"ל:

תיבת הכא נמחק:

דר' צדוק דהתם מוכח נמי דיהרג וכו' מצית למימר דהתם כצ"ל:

דף יח.

ליקטול כצ"ל ותיבת יעבור נמחק:

עלין כצ"ל:

ולאו כצ"ל:

שבידם כצ"ל:

נ"ב ולאו:

והא דלא מקשי וכו' י"ל כיון כצ"ל ותיבת אלא נמחק:

כדומה כצ"ל:

נ"ב פי' רץ אחר החמור בשבת:
נ"ב תדע:
נ"ב ונלע"ד דגם בעל המאור הרגיש בזה והודה בה כמ"ש הרב בסמוך ואעפ"כ ס"ל לבעה"מ לחלק דשאני התם שאותו שהעלה לבו טינא רוצה בהנאה מערוה וא"כ רוצה בגוף העבירה וכן המתרפא מעצי אשירה וכן ההיא דיום הכפורי' שכולם הם רוצי' ליהנות מעבירה הלכך יהרג ואל יעבו' אבל אסתר לא היתה רוצה ליהנות מהעבירה אלא שהעכו"ם היה מכוין להנאת עצמן וכההיא דקיקאי ודמינקי. וכההיא דשקל אספסתא בכה"ג ודאי אמרי' דיעבור ואל יהרג וזה נ"ל פשוט בדעת בעל המאור ומבואר כן בלשונו שוב מצאתי שגם הר"ן בפסחים כתב ענין זה ע"ש גם הנמוקי יוסף בפ' הגוזל בתרא דף מ"ג ע"ב כתב חילוק זה ע"ש:
נ"ב איבוד:
נ"ב והא ודאי:
נ"ב ב"ד:
ולא כצ"ל:
אלא חייבי לאוין ניהו כצ"ל:
נ"ב נמי:
נ"ב היה:
משאר כצ"ל:
נ"ב עושה:
נ"ב איסור:
צ"ל הנאת עצמן:
נ"ב עי' בתוס':
נ"ב דלענין חילול השם לא ס"ד דמהני טעמא דקרקע עולם ומשני אביי דכיון דקרקע עולם היא אפי' משום פרהסיא כו':

דף יח:

נ"ב ר' יצחק:
נ"ב ובת כהן שזינתה:
נ"ב בעריות לעמוד בפני האנשים לתת בהם עיניהם שימסרו להם לביאה: ולינסבה מינסב. דאין כאן פריצות בעריות כו':
נ"ב ולינסבן ואין כאן עבירה אלא מצוה:

הכח כצ"ל:
נ"ב לא דק שהרי בגמ' מבואר דאשה ובתה דמתני' היינו חמותו ואשה שנשא בתה קאמר אליבא דרבא וחמותו דתני' בסיפא איידי דקא בעי למיתני אם חמיו ואם חמותו תני נמי חמותו ואביי מפרש אשה ובתה דמתני' תרווייהו לאיסורא ע"ש:
בין שהיא בתו בין שהיא כצ"ל:
להפקירה כצ"ל:
עני כצ"ל:
הרוצח כצ"ל:
לתוך האור ויכול לעלות משם כצ"ל:
נ"ב שרגלים לדבר:
להמיתו כצ"ל:
את הגדול ולא היה בה כדי להמית את הגדול והלכה לה על הקטן והיה בה כו' כצ"ל:
נ"ב לה:
נ"ב עבר עבירה שיש בה שתי מיתות נידון בחמורה כו' ושנה ב"ד כצ"ל:
היא כצ"ל:
אנוסה לאו אשתו היא כצ"ל ותי' בת נמחק:
נ"ב כדי:
לידו של חבירו כצ"ל:
נ"ב הוא:
בנשיכתו כצ"ל:
ואמר כצ"ל:
נ"ב צדיק:
עבר כצ"ל:
הרמב"ן כצ"ל:
נ"ב חוץ מג' כו':
כדר':
עוד כי כו' כצ"ל:

דף יט.

למפתח כויה ליה כצ"ל:
נ"ב שליח ב"ד לאביו אם יתחייב אביו נדוי או מלקות הס"ד ותי' ב"ד נמחק וכצ"ל:

נ"ב ירוחם:
דחייב כצ"ל:
נ"ב הכי:
ולהכי אקשי כצ"ל:
דיכול להכותו כצ"ל:
שאמרנו כצ"ל:
נ"ב הוא:
דהא דאין הבן כצ"ל:
ונזכר כל זמן כצ"ל:

נ"ב ואין פירושו זה נראה לחתוך דברי הרב ולעשותם פורחות באויר האמנם נראה ברור שט"ס יש שם וכך צריך להגיה ואפי' לא עשה אביו תשובה ואינו עושה מעשה עמך שחוטא ואינו חייב על הכאתו וקללתו אפ"ה יש בו איסור אבל אם נתחייב בב"ד קללה או מלקות אין בו איסור כיון שלא עשה תשובה אבל אם עשה תשובה אפילו על ידי שליחות ב"ד יש בו איסור כדאמר' בסנהדרין לכל אין הבן נעשה שליח לאביו להכותו ולקללו כ"כ התוס' ע"כ וכמ"ש דבריו שקודם זה כתב שהולד מן הערוה חייב על הכאת אביו וקללתו ואע"פ שלא עשה מעשה עמך שהולד ממזר מ"מ כבר פירש מן העבירה וע"ז קאי מ"ש ואפי' לא עשה תשובה כו' כלומר שגם בשלא עשה תשובה לפרוש מן העבירה אלא חוטא עוד בעבירות ואינו עושה מעשה עמך לגמרי ובודאי שאינו חייב על הכאתו וקללתו כדאסקינן בפ"ב דיבמות דדוקא כשעשה תשובה חייב אבל בשאינו עושה תשובה פטור אפ"ה יש בו איסור דרבנן מאחר שאינו מכהו ע"פ שליחות ב"ד דכך משמע פשט הלשון חיוב הוא דלא מיחייב אבל איסורא מיהא איכא ודוקא בלא שליחות ב"ד אבל ע"י שליחות ב"ד אין בו איסור כלל מאחר שלא עשה תשובה אבל אם עשה תשובה אפי' ע"י שליחות ב"ד יש בו איסור והם דברי התוס' בפ"ב דיבמות למעיין בם היטב ודברי רבינו ירוחם עלו כהוגן ואין סתירה בדבריו מדידיה אדידיה ולא יקשה על המעיין להגיה כי כבר כתב הגאון מהר"ר לוי חביב בתשובותיו סי' ק"ט שלמוד אותו החבור בטעיות סופרים ע"ש:

נ"ב וכך פסק הרא"ש ע"ש:
נ"ב שלם:
ודמי להמודה כצ"ל:
לילקו אינהו כצ"ל:
כשיש עדי וכו' ולפיכך הם נהרגין כעדים זוממין דכתיב ועשיתם כצ"ל:

נ"ב של כל העדים על פי עדי גניבה וגם כו':
וכיון כצ"ל:
וכיון כצ"ל:
נ"ב וכיוצא בזה פירש גם רש"י ז"ל ע"ש:

דף יט:

נ"ב כך הגירסא ברמב"ם ובאשר"י אבל בגירסתנו בתלמוד כתיב כל אדם שאין דברי תורה כו' וע"ש בפרש"י:
נ"ב כי:
ואפי' כצ"ל:
נ"ב התם:
נ"ב יש:
נ"ב שבהן:
משתמע כצ"ל:
נ"ב לן:
הוא שכופר במה שכתוב בתורה כצ"ל:
נ"ב אופיא:
נ"ב לשון הגמ' אמר רב יוסף מילי מעלייתא דאית ביה דרשינן להו אשה טובה מתנה טובה בחק ירא אלהים:
נ"ב וכו':
נ"ב הוא:
נ"ב ירוחם:
דלכל כצ"ל:

דף כ.

נ"ב ומיהו איסורא איכא אפי' אינו מזכיר ש"ש וכו':
נ"ב בכאן נמצא בספרים גירסות מתחלפות ועיין בסמ"ג לאוין סי' נ"ה:
אלא מפני הסכנה כצ"ל:
נמחק תיבת אלא. ונ"ב ס"א וכן הוא באשר"י:
עלינו כצ"ל:
פסוק והלוחשו על המכה כצ"ל והד"א:

אבידת כצ"ל: